

A parasztság helyzete Délkelet Európában

(Második közlemény)

Vajjon lehet-e Délkelet Európa agrártermelését gépesíteni? Melyik hitelintézet nyújtana kölcsönöket a beruházásokra az eladósodott kisbirtokoknak és a szintén adósságok alatt nyögő középparasztságnak? Pedig Délkelet Európa termőföldjének nagy részét ezek a rétegek tartják kezükben. És tekintettel arra, hogy maguk az agrárállamok is eladósodtak, ilyen nagy terv keresztülviteléhez a Nyugat tőkésai sem adnak könnyűszerrel pénzt. De ha történetesen adnának is (a mai háborús viszonyoktól eltekintve), mi lehet egy nagyobb kölcsön feltétele? A kölcsönadott pénzből elsősorban a kölcsönzőktől kellene megvenni a gépeket. A kölcsön biztosítására állami jövedékeket kell a pénzesoportnak átadni (só, dohány, vasutak, stb.) és a kölcsön feltételeként jelentkeznek a különböző gazdasági engedmények követelése (bányák, iparvállalatok, építések). Mindezek tetejébe jönnek az óriási kamatok. Ilyen feltételekkel járó beruházásokat Délkelet Európa agrárállamai nem bírnak ki, mert már az eddigi kölcsönzések is félgymarmati sorba süllyesztették őket. Az anyagi eszközök megteremtésétől eltekintve szervezetenként lehetetlen megvalósítani a kisüzemű mezőgazdaság gépesítését. Egy traktor csakis 200 holdas birtokon fizetődik ki, a combain 400 holdon felül. Az apró magántulajdonok mesgyéinek kerülgetésére a traktor több hajtóerőt fogyasztana, mint a talaj megmunkálására. (Ezért kevés a traktor szövetkezeteinknél is. (A föld közös megművelésének gondolata fölvetődött ugyan némely pontjain Délkelet Európának, de hamarosan el is vetették, mert a paraszt-kollektív lelkiség kialakulásától féltek. A kisbirtok saját erejére támaszkodva nem bírja előteremteni a termelés fokozásához szükséges eszközöket. Ugyanez mondható a középbirtokok nagy részére is.)

A kisparasztság az általa termelt gabonaneműek jórészét maga fogyasztja. Az elfogyasztott mennyiség a család szaporodása következtében mind nagyobbá válik. Annak tagjait a válságokkal küzdő ipari termelés nem szívhatja fel, amint az a mai termelési rendszer virágzása idején történt. A kis- és középbirtokok nagyrésze az elmúlt két évtized alatt a paraszteszaládok szaporodásával még apróbb részekre bomlott. A kisbirtokok előnyei a nagybirtokkal szemben a kerti kultúra és az állattenyésztésben rejlik. Ezek nem lendíthetnek sokat a parasztságon. A kertészetre való áttérésnek létfeltétele az állam ipari fejlettségéből adódó városok sokasága, melyek a kerti veteményeket fogyasztják. Délkelet Európában ilyenfokú városi fejlettség nincs. Az állat-

tenyésztéshez szükséges feltételek szintén hiányoznak. Legelőkhöz, mezőségekhez nem jutott a földben részesített parasztság. A nagybirtokok legelőit, amennyiben azok léteztek, felosztották és így az agrárreformok végrehajtása után Európa állatállománya csökkent. Az állatállomány volt 100 darabokban

	1913	1925
ló	23.232	22.672
szarvasmarha	100.089	99.672
juh	127.668	125.697
sértés	70.157	61.883

Az állatállomány csökkenése egyben a tőke csökkenését is jelenti. A trágya hiányát súlyosan megérzi a szemtermelés. Annak minősége és mennyisége jóval alulmarad a trágyázott földek termésétől. Visszahatásában, ez befolyással van az állatállomány mennyiségére és minőségére is. Itt, Délkelet Európában az állatállomány silányabb minőségű, mint Európa többi államaiban és így, mint komoly tényező a nemzetközi piacokon nem jöhet számításba. (Kivételt képeznek a háborús évek.) Ennél a kérdésnél figyelembe kell venni a nyugati államok fogyasztásának csökkenését, ahol különböző jelszavakkal és módszerekkel szűkebbre vonják a nadrágszíjakat, hogy a tömegek élelmezésén megtakarított milliárdokat más célokra használják fel. Parasztságunknál az állattenyésztés nem érheti el azt a jelentőséget, mint amilyent elért Dániában.

A kisbirtok a saját erejéből nem állhat talpra külön-külön. Vajjon lehetséges-e közös erővel? Ezt a kérdést lennének hivatottak eldönteni a parasztság különböző gazdasági szervezetei, a szövetkezetek.

A szövetkezeti mozgalmak hirdetését megtaláljuk változó formákban mindenhol. A közgazdászok, a politikusok és a társadalmi alakulatok vezetői sohasem mulasztják el kihangsúlyozni a szövetkezetek fontosságát és azoknak áldásos voltát, valahányszor érintkezésbe kerülnek a parasztsággal. Mi az oka mégis, hogy Délkelet Európa agrárállamaiban a szövetkezeti mozgalom ilyen lassan halad előre? Mi az oka annak, hogy a már meglévő szövetkezetek sem mutathatnak fel csábító gazdasági eredményeket? Ezek ugyanis jobban hatnának minden szóbeli agitációnál.

A szövetkezeteknek ugyanúgy szükségük van befektetésekre szempontjából hitelekre, mint a magánbirtokoknak. A nyújtható kölcsön visszafizetésének biztosítékaul a szövetkezeti tagok vagyona szolgál. De a nagyméretű eladósodás folytán a kialakuló szövetkezetek hitelképessége gyenge. Már a megindulásnál nehézségekkel küszködnek. A termények elhelyezése a piacokon, a nemesített vetőmagvak és a tenyészállatok beszerzése tőkehiány következtében akadályokba ütköznek. Ezek az akadályok legyűrhetőek lennének, ha a mezőgazdasági és állati termékek egészséges piacra találnak. Egy jólmenő üzletnek minden pénzüintézet szívesen kölcsönöz. Csakhogy a piac, azaz a fogyasztás kérdését nem

szabályozhatják a szövetkezetek. A piackérdés szerves egésze a mai termelési rendszernek. A rendszerválság magával húzza mindazokat, akik a piaccal összeköttetésben állanak és ez elé a szövetkezés nem emelhet gátat. A legszebb példát erre Dánia, az úgynevezett parasztdorádó nyújtja.

Dániát mindig mintaszerű földműves államként emlegették, ahol a paraszt úszik a jólétben és ahol a mezőgazdasági kisüzem bebizonyította életképességét. A dán mezőgazdaság hosszú időn keresztül tényleg kitűnően működött. Ezt kedvező földrajzi helyzetének és az akkor még különleges termelési módszerének, a szövetkezeteknek köszönhetjük. Dánia még a múlt században meginduló tengerentúli gabonaverseny ellen nem a magas vámfalakkal védekezett, mint más agrárállam, hanem a szemtermelésről áttért az állattenyésztésre és takarmánytermelésre. Anglia és Németország szomszédsága, ahol a mezőgazdaság teljesen háttérbe szorult, kedvezett ennek az áttérésnek. A termelés átkapcsolása — el kell ismerni — gyorsan végbement. Dánia 1876-ban még 1.6 millió métermázsa gabonát exportált, de már 1895-ben 668 ezer métermázsa behozatalra szorult. A gabonaneműek termelésének esőkkénésével párhuzamosan haladt az állatállomány növekedése. 1860-tól 1903-ig a marhák száma 54, a sertéseké 282, a baromfiak száma pedig 152%-al növekedett. Anglia piacait a dán agrárcikkek meghódították. A hús és szalonna export 1875-től 1895-ig 54 métermázsaról 980 ezer métermázsára emelkedett. A vajkivitel 120 ezer métermázsaról 440 ezerre. Dánia földbirtokainak 97.4%-át a 100 holdon aluli birtokok képezték és ilyen nagyméretű export lebonyolítása el sem képzelhető szervezkedés nélkül. A kiszállításra kerülő cikkek előállítására és azok minőségének ellenőrzése központi irányítást kívánt meg. Ebből a szükségszerűségből születtek meg a szövetkezetek. Az első termelő szövetkezetet 1882-ben alakították meg Hjedingben (Jüttland). 1887-ben megalakul az első sertésenyésztő és húsfeldolgozó szövetkezet, 1889-ben az első baromfi és tojástermelő szövetkezet. Ezek a szövetkezetek sűrűn behálózták az egész országot, úgyhogy 1913-ban csupán a tejtermelő szövetkezetek száma elérte az 1050-et.

A dán szövetkezetek fejlődése a maitól eltérő viszonyok közepe ment végbe. A szövetkezetek kialakulásakor a tőkés termelési rend alighogy leváltotta a feudalizmust és még nem rágta bele magát a társadalom húsába annyira, mint ma. A pénztőke kiváltságos helyzetét még nem vívta ki magának és a társadalom gazdasági hálózatát még nem fonta maga köré teljesen. Az agrártermelés nem volt annyi adóssággal lebélyőzve, mint ma. Ez lehetővé tette Dánia parasztságának, hogy az akkor még fejlődésben lévő nyugati pénztőkétől és általában véve a banktőkétől függetlenül szervezze meg gazdasági életét, biztosítva így az abból származó jövedelemtöbbletet. Ma több, mint fél évszázad elmúltával, a kérdés ilymódon való rendezése teljesen lehetetlen. Az ilyen vállalkozások pénzintézetek bevonása nélkül el sem képzelhetők. Ez azt jelenti, hogy a mai viszonyok következtében kis

haszonra dolgozó szövetkezetek jövedelmük legnagyobb hányadát a pénzintézményeknek kénytelenek átadni. De a paraszt-eldorádó különleges helyzetéből és adottságaiból származó fénykora is leűnt. A piac kérdése romhadöntötte mindazokat a reményeket, amelyeket a dán mezőgazdasági kisüzem életképességéhez fűztek. Dánia még 1930-ban is 1.6 millió métermázsa vaját, 2.4 millió métermázsa sertéshúst és 680 ezer métermázsa tojást szállított külföldre. A kiszállított árúk 85%-át Anglia emészette fel.

Az ottavai konferencia megfosztotta Dániát a nagy kivitel lehetőségétől, mert Anglia kénytelen volt mezőgazdasági szükségleteit a dominiumokról fedezni, ipari termékeinek ottani elhelyezése érdekében. De nemcsak a dominiumok által kényszerített Anglia, hanem Németország és Franciaország is és azonkívül az összes államok a lehető legalacsonyabbra redukálták vajszükségletüket és önellátásra törekedtek. (A németországi vajhiány immár példabeszéd tárgya lett. Hiába köpülik a tőzsomszédságban a legzsírdúsabb tejszínvaját.) Eljött tehát az az idő, amikor a mai termelés belső ellentmondásai veszélybe sodorták Dániát is. 1933 folyamán több, mint 140 ezer tehenet öltek le, 1934-ben pedig csak betenként 5 ezret. A leölt állatok húsának 6%-ából szappant főztek, 94%-át elégették. 1933-ban 150 ezer métermázsa tojást dobtak a tengerbe. (1 métermázsa tojás 1600 darab.) Az eladósodottság és az uzsora ott is megnövekedett. Az agrárrolló (az ipari és az agrártermékek árai közötti különbség mérője) szárai kinyíltak a gyönyörűen berendezett kisparaszi gazdaságok az elszegényedés képét mutatják. Hiába van tehát Dánia földje kis- és középbirtokokra felosztva, hiába legkultúráltabb paraszt a dán, a termelési rendszer tervszerűtlenségéből eredő piachiány koldusbotra jutatta. Amint látjuk, a legtökéletesebben megszervezett és gépesített dán szövetkezetek sem állhattak ellent a mai termelés törvényeinek. Mennyiben tudnának akkor azokkal megbirkózni a most alakuló szövetkezetek?

Délkelet Európa agrárszövetkezetei kevés kivétellel a közép- és a nagyparasztság érdekeit szolgálják, de még ezeknek is csak 20—30%-át gyűjtötték maguk köré. Ezek a szövetkezetek lehetővé tették, hogy a városi piacok szükségleteit fedező cikkek árait szabályozzák bizonyos mértékben, az előbbemlített réteg érdekében. A kiviteli prémiumok szintén ezeknek az érdekeit szolgálták. Ezeket az előnyöket élvező réteg csekélyszámú a többséghez arányítva. A többség meg sem jelenik a fontosabb városi piacokon, a külfölddel pedig egyáltalán nincs összeköttetésben. A megalapított mintagazdaságok előnyeit a szétszaggatott kisbirtok nem élvezheti, ahogy nem kaphat a gépvásárlásokra nyújtott hitelekből sem. A kisbirtok szétesését nem lehet megakadályozni és az agrárreform végrehajtása óta a kisbirtok rovására állandóan nő a nagybirtok.

Ma még mindig a kisbirtok van túlsúlyban Délkelet Európában. Románia összbirtokainak számából 1930-ban 74.9% esik az 5 hektáron aluli birtokokra, Jugoszláviában (1938) az 5 hektáron

aluli birtokok száma 37%, Bulgáriában (1937) 63.1%. Ebből látható, hogy a parasztságnak fele, sőt majdnem háromnegyed része 5 hektárnál kisebb földbirtokkal rendelkezik. A közigazdászok szerint egy családtag fenntartására 1 hektár föld szükséges. A parasztcsaládok száma rendszeren 5, de a 7—8 tagból álló család is megszokott jelenség. Ez azt jelenti, hogy a parasztcsaládok 50—80%-ánál 1—2 munkaerő, sok esetben 3 is fölöslegessé válik. A mezőgazdaság túlerőltet a munkaerőktől és hatalmas munkaenergiák mennek tönkre a falun, mivel az ipari fejlődés nem képes felszívni őket. A föld produktivitása csökkent, ezzel szemben a nép szaporodása az ellenkezőjét követeli. A szaporodás nem bővíti a piacot, mivel ez nem jár a kereseti lehetőségek kibővülésével is és így Délkelet-Európa népi zömének életnívója fokozatosan csökken.

A parasztság gazdasági helyzetéből fakad ideológiája és különböző politikai módszere. Mivel Délkelet-Európa középosztályának legnagyobb részét a parasztság képezi, a középosztály pedig nem rendelkezhetik kiforrt világnézettel, ezen a téren nagy tarkasággal találkozhatunk. Minden politikai vagy eszmei áramlat ebből a hatalmas kigyúratlan tömegeből akar magának követőket, hívőket toborozni. Ez a esőrtetés nem hiábavaló, mert aki rábeszéléssel, vagy meggyőzéssel tömeget nyer, annak fáradozásait siker koronázza. A siker tartama attól függ, hogy a szavakat mennyiben követik tettek, s hogy ez utóbbiak mennyiben nyúlnak bele a parasztság szociális helyzetébe.

A parasztság fogalmának meghatározásakor el kell térni a polgári közigazdaszatban használt általános paraszt jelzőtől, melylyel a föld népét jelölni szokták. A nagybirtokosnak kevés köze van a parasztsághoz, mert különböző összeköttetések útján (bank és ipari tőke) szorosan felzárkózott a felsőbb rétegekhez és ezeknek világnézetét teszi magáévá. A zsirosparasztságban megvan a felemelkedés vágya: kikerülni a paraszti környezetből. Amennyiben teheti, megkezdődik nála az urasodás, s minden eszközt felhasznál, hogy polgárrá váljék. Bent lakik a városban, lakását, ruházatát a polgársághoz idomítja. Ez az átalakulás a falu lakosságától társadalmilag elválasztja. A nagyparaszt életében tért hódít a munkátlanság, gyökeret ver nála a tőkés vagyonszerzés és a lappangó rémület a szegénységgel szemben. Ez a réteg is mindjobban elveszti paraszti jellegét.

Ezzel a két réteggel merő ellentétben áll a nincstelen földmunkásság. Fejlődése során teljesen eltávolodik a parasztságtól. Sem háza, sem földje, se szerszáma nincs. Ásón, kapán, kaszán kívül idegen számára a föld, melyet megművel, az állat és a szeres szám, amellyel dolgozik. Futóhomokként sodorja az élet, nemcsak vidékek, hanem országok, sőt földrészek között is. Amíg proletár mivolta nem válik benne öntudatosná, egészséges életakarása romboló kedvben tör magának utat. Ez a réteg az ipari munkássághoz közeledik és annak eszmevilágát veszi át. Csak ha mozgólódása

megtermékenyül ezekkel az eszmékkel, válik céltudatosá elkese-
redése. Közben más átalakuláson is keresztül megy. Földéhsége
lassan megszűnik és a modern nagybirtok helyébe, a körülötte élő
kisparasztság nyomorát látva, nem kíván kisbirtokokat állítani.
Amennyiben megmaradt nála a földéhség, a kisbirtokokat közös
megművelési alapon képzeli el.

A parasztság zömét a kis- és középparasztság képezi és tulaj-
donképpen rájuk lehet vonatkoztatni a parasztság elnevezését.
Ezeknek tömege legnagyobb Délkelet Európában. Kiforrt világné-
zetük nincs és a termelés virágzása, vagy hanyatlása úzi hol jobb-
ra, hol balra őket. A magántulajdon ideológiája a nagyparasz-
ság mellé állítja a gyarapodási lehetőség idején, míg ennek el-
tűnésekor balra tolódik. Nagy számánál fogva ez a réteg van ki-
téve leginkább a „paraszttideológiák“ rohamának.

(Folytatása következik)

Szakács Gábor

Himnusz

Ladislav Petković-Dis

*Legyints és gázold a mocsár határát,
Mely, mint az élet, lomha-puhán állong.
Temesd értelmed. Szídd mellre a párát:
A lép lehet, mely bárhol is rádvisong.*

*Hadd, tórd a hínárt. Hadd vonja be vakon
Szerelmünk, lelkünk, az élet húrjait.
Öltse nyelvét a lép. Te ne vedd zokon
Kaján szellemének roppant árnyait.*

*Legyints, hogy mindegy és húnyjad szemed be.
A férges kor hadd lépje át, a kába,
Emlékdicsőségünk: gázolja szennybe
Lápvirágok és dancs korcsok honába!*

*A Te, szemednek itt tükör nem terem!
Hát élj az emberkék bordély-zenéjén!
Ha kortyolja is véred a lép-verem,
Élj az örület s szégyen televényén!*

(ford. Lőrinc Péter)